

ביאורים

יש יחס הדוק בין השכל לבין החושים. ריה"ל מסביר את היחס במשל על הפיקח וכבד הראייה. הפיקח מחפש את הנאקה שלו, אך אין לו יכולת להגיע אליה בעצמו, הוא חייב להיעזר במי שראה אותה. כבד הראייה הפחול ראה אותה, אבל הוא אינו יודע שראה נאקה, הוא מתאר משהו אחר לגמרי. הוא מסתכל על החיצוניות ומתאר שני עגורים. החכם 'מתרגם' את דבריו של כבד הראייה לנאקה. כבד הראייה אינו משקר, הוא פשוט רואה מראות מסוימים ומפרש אותם לפי הבנתו. הוא אינו יודע שזו נאקה.

כך גם היחס בין העין הפנימית שרואה את מהות הדבר לבין חמשת החושים וכוח הדמיון. חמשת החושים קולטים תופעה כלשהי, ומפרשים אותה לפי כוח הדמיון. השכל מבין לעומק מהי מהותו של הדבר רק בזכות הנתונים שמוסרים לו חמשת החושים והדמיון. השכל יכול להיפגש עם העולם ועם האלוהות המתגלה בעולם רק על ידי החושים. ריה"ל מסביר שהשכל שלנו עדיין לא שלם. הוא כמו אותו חכם שאינו יכול להשתמש בנאקה מכיוון שאינו יודע איפה היא. רק אחרי שימצא אותה יוכל להשתמש בה. כך גם שכלנו, רק אחרי שהוא נפגש עם תופעות שקיימות בעולם הוא יכול להראות את כוחו ולהשתמש בהם. דומה הדבר לאדם בעל כישרון גנינה. רק כאשר יש בידי גיטרה הוא יכול לממש את הכישרון הזה.

הדמיון יכול מאוד להטעות. כאשר כבד הראייה רואה דבר ומנתחו הוא יכול להגיע לטעויות גדולות. הוא זקוק לחכם כדי לחיות נכון. כך גם אנו, עלינו לתת לשכל להוביל ולא ללכת שולל אחרי הדמיון. השכל רואה את מהותו של הדבר ויודע איך להשתמש בו. אך המדרגה העליונה אינה לבטל את השכל אלא להשתמש במעוף וביצירתיות שלו כדי לראות איך מכל תופעה ניתן להוציא דברים גדולים מעבר לכל דמיון. זוהי הנבואה שרואה למרחוק ולעומק, שנבנית מכוחו של דמיון שמגיע מעל גבי השכל.

הרחבות

עיניהם של החכמים והנביאים

ומי שנבראה לו העין ההיא הוא הפקח באמת, ויראה כל בני אדם כעורים, ויורם ויישירם. רבנו בחיי התייחס לפירוש הפסוק: "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל" [ויקרא ד, יג], וכתב שהנביאים והסנהדרין הם עיני העדה: "כי הסנהדרין והנביאים והחכמים הם עיני העדה, וכענין שכתוב: "ויעצם את עיניהם את הנביאים" [ישעיה כט, י], באר כי עיניהם הם הנביאים" [פירוש רבנו בחיי לויקרא ד, יג].

כוונת הדברים היא שחכמי ישראל והנביאים, הם מורי הדרך של עם ישראל, וכדרשת חז"ל: "עיניך יונים, עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה. הדא הוא דכתיב והיה אם מעיני העדה, רמ"ח איברים יש באדם, וכלם אינן הולכים וחוזרים אלא אחר העינים, כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם" [שיר השירים רבה פרשה א טו, ב].

על דבר זה כתב הרמח"ל במסילת ישרים בהסבר חשיבות עריכת חשבון נפש: "... והוא מה שאמר ז"ל (בבא מציעא פג:): 'תשת חושך ויהי לילה' (תהלים קד, כ) זה העולם הזה, שדומה ללילה... כי הנה חושך הלילה שני מיני טעיות אפשר לו שיגרום לעין האדם: או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד... אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמתו ויכולים ליעץ שאר בני אדם עליו" [מסילת ישרים, פרק ג].

שאלות לדין

החבר נותן לגיטימציה מסוימת לחיות באשליה. מה הם גבולות האשליה? לאן אסור לה להיכנס?

"ושם למי שרומם מברואיו עין נסתרת" בפשטות הכוונה לנביא. היום אין נביא. כיצד אפשר לדעת מה אשליה ומה אמת בעולם בלי נבואה?

ולא הנח בחושים כח להשגת עצם הדברים, אלא כח מיוחד להשגת מקרים השכיחים להם, יקח מהם השכל ראיה על עצמם וסבתם. ולא יעמד על המהות ועל הענין אלא השכל השלם. וכל מה שהוא שכל בפעל, כמלאכים, ושיג הענינים והמהות בעצמם, מבלי צורך שיתנו בנייהם מקרים, אבל שכלינו, אשר הם תחלה כח להיוותם משקעים בהיילי, הרי אי אפשר להם לעמוד על אמתת הדברים אלא בתחבולות שיצר ה' יתעלה בסגלות וכחות הנחו בחושים, מתאימים למקרי המוחשים, קיימים תמיד בכל המין, ולכן לא יחלקו ראיתי וראיתך שאותו הלוח העגל המאיר המחמם הוא השמש. ואף על פי שהתארים האלה נשללים אצל השכל, לא יזיק זה בעיניו, שכן לקחנו מהם ראיה על חפצנו, כמו שיקבל תועלת הפקח הנבון המחפש את הנאקה שלו, במאמר כבד הראיה הפוזל: "אני רואה במקום פלוני שני עגורים", וידע הפקח שהוא אומנם ראה את הנאקה, ונפקדות ראיתו גרמה לו לדמות שהוא עגור, ופזילתו גרמה לו לדמות שהם שנים, והועילה לפקח עדות כבד הראיה, ומחל לו על רע התבטאותו בשל רע ראיתו. וכך החושים והכח המדמה אצל השכל. וכמו שהתחכם הבורא יתעלה לשום זה היחס בין החוש הגלוי והמוחש הגשמי, כן התחכם לשום יחס בין החוש הנסתר והענין שאיננו גשמי, ושם למי שרומם מברואיו עין נסתרת, רואה דברים בעצמם בלא חלוף, ויביא מהם השכל ראיה על ענין הדברים ההם ותוכם. ומי שנבראה לו העין ההיא הוא הפקח באמת, ויראה כל בני אדם כעורים, ויורם ויישירם, ושמא אותה העין היא הכח המדמה בעת אשר ישמש את הכח השכלי, ותראה צורות גדולות נראות מורות על אמתות שאין ספק בהן.

לא הנח - לא קיים. **משוקעים בהיולי** - נתונים וקשורים בחומר גופני. **מקרי המוחשים** - הצדדים של כל עצם גשמי הנקלטים בחושים. **קיימים** - הכחות. **המין** - המין האנושי. **לא יזיק זה בעיניו** - הראייה החושית אינה מפריעה לשכל להבין את המציאות לאשורה. **נאקה** - נקבת הגמל. **עגורים** - מין עוף. **היחס בין החוש הגלוי וכו'** - יכולת חושי האדם לקלוט את המציאות הגשמית. **החוש הנסתר וכו'** - יכולת הכישרון הנבואי שבישראל לקלוט את המציאות הרוחנית. **מי שרומם מברואיו** - הנביאים. **בלא חלוף** - בלי בלבול. **ותראה צורות גדולות** - במראה הנבואה.